

UTÓBRONZKORI BRONZEDÉNYEKRŐL

Nem célom, hogy jelen tanulmányban a Kárpát-medence valamennyi utóbronzkori¹ bronzedénytípusával foglalkozzam. Fel szeretném azonban hívni a figyelmet több — részben újabb leletből származó — bronzedényre, amely a Közép-Európában általánosságban előforduló példányoktól eltérni látszik. Szerepel a tárgyalandó edények között több már régóta ismert, sőt sokszor hivatkozott példány is, ezek eddigi értékelése azonban részben a tüzetes vizsgálatuk, részben az újabb leletek tükrében revízióra szorulónak bizonyul.²

A vácszentlászlói csésze

A régóta ismert vácszentlászlói csészét (1–2. kép) a kutatók már sokszor idézték, de a róla alkotott véleményük igen eltérő volt.

A csésze teste gömbölyded, kissé nyomott. Fenekét egyszerű omfalosz alkotja, minden talpgyűrű nélkül. Sajátos vonása, hogy nincs igazi nyakrésze; az aránylag erősen kihajló, de nem széles perem közvetlenül a fent erősen összeszűkülő hasból indul ki. A csészének egyszerű pántfüle van, amely fent a perem belső oldalához van rögzítve, azaz belső illesztésű. Lent mélyen a csésze hasa alá nyúlik. Mindkét végén 1–1 laposfejú szegecs tartja. A fül felszínét hosszanti irányban, kissé szabálytalan távközökkel végigfutó vonalak díszítik. Különlegessége még e csészének a hasán és a peremén körbefutó dudorsor, amely azonban a fül alatt megszakad. A peremen a dudorok lefelé domborodnak ki. M. 4,7, pá. 12,6 cm. Lt. sz. 164/1872–10.

A vácszentlászlói csészét legkorábban B. G. Lindgren a blatnicai, újszónyi, zágon-cseremási csészével vetette össze.³ W. G. Childe előbb Kirkendrup-i, majd később Friedrichsruhe-i típusúnak ítélte meg.⁴ Újabban mind W. A. v. Brunn, mind H. Müller-Karpe a Fuchstadt-i típusúak közé sorolta,⁵ s utóbbi a HA₂ időszakra keltezte.

A valóságban az alakját illetően — különösen a nyakrész nélküli voltánál fogva — a Gusen-i 5. sírban lelt csészével hasonlítható össze, amelyet H. Thrane a Fried-

richsruhe-i típus egyik variánsának tekint.⁶ Utóbbi csészét mind ő, mind H. Müller-Karpe még a Reinecke-féle BD időszakra keltezi. Nem sokban térhet el ettől a vácszentlászlói csésze kora sem. Varsányi J. leírása alapján tudjuk ugyanis, hogy a csészét az ugyancsak ismert diadéma közepébe téve találták.⁷ Utóbbi jó támpontot nyújt a kormeghatározáshoz, amióta hasonlókat — igaz miniatűr alakban — a BC–D időszakból való nagybányai urnatemetőből (pilinyi kultúra) is ismerünk.⁸ Figyelembe véve azonban, hogy hasonló diadéma a rimaszombati raktárleletben is volt,⁹ mint végső időpon-
tot, a HA időszak elejét is számításba vehetjük a vácszentlászlói lelet keltezésénél.¹⁰ Egyébként a csésze füle — különösen annak a has alá mélyen lenyúló volta — is kizárja a későbbi időből való származását.

Az aggteleki csésze

Az aggteleki Baradla-barlangból szórványleletként került elő egy csésze (3–4. kép), amely felépítésében hasonló a vácszentlászlóihoz, csak a vállánál kissé kevésbé szűkül össze. Füle külső illesztésű, egyszerű pántfül, amelynek két széle mentén vonalköteg látható. Felerősítő szegecsei laposfejűek. A csésze felszíne díszítetlen; egyedül a váll és perem törésvonalát hangsúlyozza ki egy kívülről beütött finom pontsor. M. 3,8, pá. 12,6 cm. Lt. sz. 65.14.2.

A csésze korára csak tipológiai sajátosságaiból következtethetünk. A fül alakja, külső illesztése, úgyszintén a törésvonalat kihangsúlyozó pontsor alapján a Friedrichsruhe-i és blatnicai típusokkal lehet egykorú, s így feltehetőleg a HA₁ (esetleg még a BD) időszakra keltezhető.

A felsőzsolcai csésze

A pilinyi kultúra rimaszombati jellegű raktárleleteinek sorában Kemenczei T. felsorolja a Felsőzsolcán, az új temetőben talált leletet.¹¹ Az általa bemutatott

¹ A német szakirodalom a közép-európai bronzkor végét, a Reinecke-féle időrend BD, HA és HB időzeit „Urnenfelderzeit” névvel jelöli. Ez a fogalom azonban a Kárpát-medence viszonyai között egyáltalában nem találó, sőt félre is érthető, minthogy nagy kiterjedésű urnatemetők már a korai bronzkorban kialakultak vidékünkön. Másrészt az „urnatemetők” népeinek kultúrája nem is terjedt ki az egész Kárpát-medencére. Ezért a fenti korszak megjelölésére javaslom az „utóbronzkor” név használatát.

² Több edényfélésegre (pl. szitula, bogrács, szűrő) nem térek ki; ezekkel további tanulmányokban szeretnék foglalkozni.

³ Lindgren, B. G., Om importen av ungerska bronskärl i nordisk bronsälder. Kulturhistoriska Studier, tillägnade Nils Åberg. (1938) 26. j.

⁴ Childe, V. G., The final bronze age in the Near East and in temperate Europe. PPS 14 (1948) 177; Ua. The first bronze vases to be made in Central Europe. Acta Archaeologica 20 (1949) 264.

⁵ Brunn, W. A. v., Eine unbekannte Bronzeschale aus

Ostdeutschland. Germ 32 (1954) 292–293. Müller-Karpe, H., Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderkultur nördlich und südlich der Alpen. (Berlin 1959) 158, 3. j., 159.

⁶ Müller-Karpe, H., i. m. 157., 10. kép 1.; Thrane, H. The earliest bronze vessels in Denmark's Bronze Age. Acta Archaeologica 33 (1962) 142.

⁷ Arch. Ért. R. f. 4 (1871) 195–196. — A diadémát lásd: Hampel J., A bronzkor emlékei Magyarhonban. I. (Bp. 1886) XXXVIII. t. 2.; Arch. Ért. 94 (1967) 4. kép 2.

⁸ Arch. Ért. 81 (1954) 42.; Arch. Ért. 94 (1967) 53–57., 1, 3. kép.

⁹ Hampel J., i. m. CXII. t. 5.; Arch. Ért. 94 (1967) 6. kép.

¹⁰ Tudatosan nem hivatkoztam a vácszentlászlói lelet esetében az A típusú, azaz háromszögakasztós bográcsra, mivel arról Varsányi J. beszámolója [Arch. Ért. R. f. 4 (1871) 195–196.] nem emlékezik meg; csak a leltári napló sorolja fel a diadémával és csészével együtt.

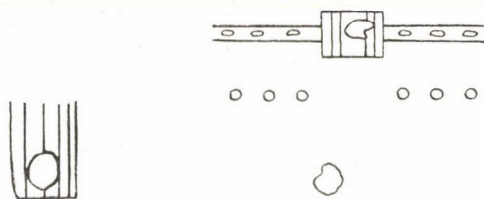
¹¹ Kemenczei T., HOMÉ 5 (1964–65) 108., XIII. t.

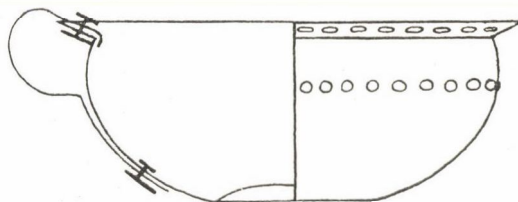
1. kép. Vácszentlászló
Рис. 1. Ваццентласло
Fig. 1. Vácszentlászló

az edénynek a teste nyomottan gömbölyded volt, kissé behúzott vállal. Igazi nyaka nem volt, a perem azonban nem közvetlenül a vállból indult ki; kb. egy 1,5 mm keskeny sáv választotta el azokat egymástól. Az aránylag keskeny perem ferde. Belső illesztésű, szögletes végződésű, egyszerű pántfülének szélei mentén 2–2 vonal fut végig. Mindkét végén 1–1 laposfejú szegecs rögzíti; az alsót alátétlemezzel látták el. M. kb. 5,2, pá. kb. 11,8 cm. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, lt. sz. 53.702.20.

A csésze teste a Friedrichsruhe-i típusra emlékeztet, azonban a nyak nélküli volta mégis megkülönbözteti azoktól, s az előbb tárgyaltakkal hozza összefüggésbe. Mind a testének, mind a fülének alakja alapján azokkal egykorúnak tekinthetjük. Maga az egész leletgyűjtés is — elsősorban a Peschiera török révén — a BD vagy HA₁ időszakból származik. Kemenczei T. is hasonló kelteztést közöl.¹²

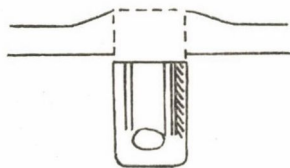
2. kép. Vácszentlászló
Рис. 2. Ваццентласло
Fig. 2. Vácszentlászló

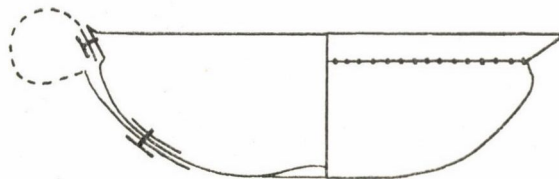
3. kép. Aggtelek, Baradla barlang
Рис. 3. Аггтелек, пещера Барадла
Fig. 3. Aggtelek, Grotte Baradla

Az újszónyi csészek

Az állítólag Újszónyban (ma: Komárom) talált és állítólag összetartozó leletben¹³ több bronzedény töredéke fordul elő. Az egyik csésze töredékeit (7. kép 2, 8. kép) a kutatók a vízszintes fül alapján általában helyesen ismerték fel.¹⁴ A csészeből 2 töredéket ismerünk,¹⁵ amelyek egyikén a négyszögletes átmetszetű vízszintes rúdfül is megmaradt. Ennek laposfejú szegecsait alátétlemezzel látták el. Oldalán nem volt dudorsor, viszont mind a váll és nyak törésvonalán, mind a nyakrész felső szélén,

4. kép. Aggtelek, Baradla barlang
Рис. 4. Аггтелек, пещера Барадла
Fig. 4. Aggtelek, Grotte Baradla

tárgyakon kívül szerepel a leletben egy töredékekben megmaradt csésze is (5–6. kép). Bár a csészeből csak a perem 3 darabja, a fenék, valamint a fül (kiegyenesített állapotban) az oldal egy töredékével maradt meg, alakja megközelítőleg meghatározható és rekonstruálható. A fenéken egyszerű omfaloszt képeztek ki; ez viszont nem éles töréssel ugrott be, hanem legömbölyített széllel. A talp körül hornyolat (-ok) futott (-ak) körbe. Magának

kívülről beütött finom pontsört találunk. Feltehető tehát, hogy a csészének hiányzik a kihajló pereme, bár törés nyoma itt nem figyelhető meg, s így könnyen lehetséges, hogy nem is volt neki. Pá. kb. 16,5 cm. Lt. sz. 64/1885–31, 32.

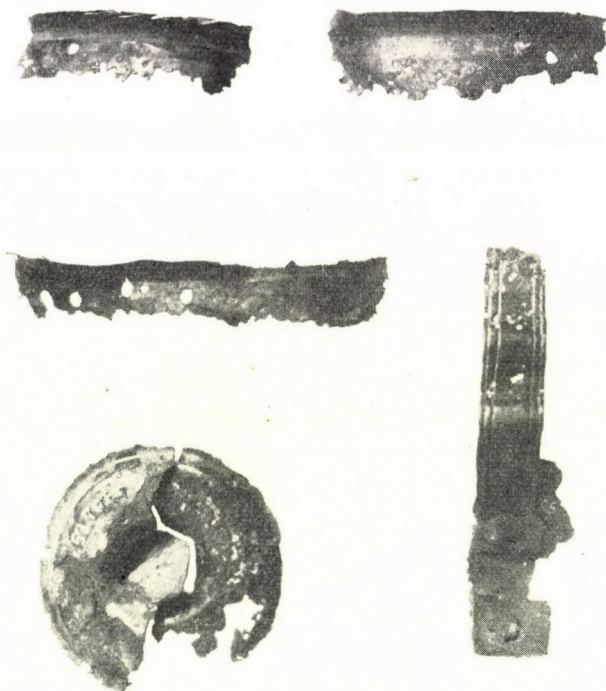
A leletben találunk további 3 összehajtogatott bronzedénytöredéket, amelyek egy csésze pereméből, nyakából és oldalából származnak (7. kép 1). A töredéke-

¹² Uo. 121, 128, 131.

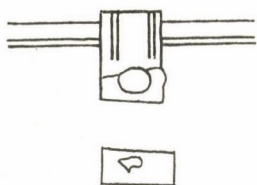
¹³ Hampel J., i. m. CXXV. t.

¹⁴ Brunn, W. A. v., i. m. 292–293.; Müller-Karpe, H., i. m. 159.; Thrane, H., i. m. 145.

¹⁵ Azonos falvastagságuk alapján feltehető, hogy még további 2 töredék is ehhez az edényhez tartozik. Lt. sz. 64/1885–31.

5. kép. Felsőzsólea, Új temető
Рис. 5. Фельшэжолца, Новое кладбище
Fig. 5. Felsőzsólea, Nouveau cimetière

6. kép. Felsőzsólea, Új temető
Рис. 6. Фельшэжолца, Новое Кладбище
Fig. 6. Felsőzsólea, Nouveau cimetière

ken dudorsor fut végig, valamint a nyak és váll törésvonalán beütött pontsor is látható. E sajátosságai, valamint eltérő lemezvastagságuk kizárja, hogy az előbbiekkal azonos edényből származzanak. Lt. sz. 64/1885–31.

Az elsőnek említett töredékekről megállapítható, hogy azok egy blatnicai típusú csészéből származnak. Lehetséges, hogy a másik edény is ilyen volt, bár a töredékein megfigyelhető jellegzetességek a Dresden-i típusúakon is előfordulnak. A blatnicai típust ugyancsak a korai formák közé sorolják. H. Thrane az „újszönyi” leletet is BD korúnak tartja, akárcsak a felsőújvárit (Uioara de sus), amelyben egy hasonló csésze töredéke található.¹⁶ Az utóbbi lelet csészéjét egyébként H.

Müller-Karpe szintén ugyanebből az időszakból valónak tekinti.¹⁷ A törésvonalakon levő beütött pontsorok, valamint a másik csésze töredékein levő trébelt dudorsor szintén a korai — BD vagy HA korú — bronzedény-művesség jellegzetessége.

A szenterzsébeti csésze

A szenterzsébeti (Gușterița, Hammersdorf) leletnek a Magyar Nemzeti Múzeumba jutott darabjai között is van egy nagyméretű blatnicai típusú csésze töredéke (9. kép). Ezen a rüdfül felerősítésére szolgáló egyik szegecs lyuka is megmaradt, amely mellett a csésze oldalát díszítő 2 dudorsor 3–3 dudora is látható. Érdekessége a csészének, hogy a nyakát függőleges oszlopokba rendezett, erősen beütött félkörök díszítették körös-körül, a váll és nyak, valamint a nyak és perem törésvonalát pedig egy-egy bemélyedő vonal hangsúlyozta ki.

A szenterzsébeti lelet korát illetően a vélemények a BD, valamint a HA–B időszak átmenete között változnak.¹⁸ Legvalószínűbbnek a HA₁ időszakot tarthatjuk.

A kisapáti csésze

Elégge elkerülte ez ideig a kutatók figyelmét a kisapáti leletben¹⁹ töredékben talált csésze. (A leletben még egy nagyobb bronzedény — talán szitula — foltozott töredéke is volt.) Mivel a lelet a háború során elpusztult, alakját a bemutatott rajz alapján (10. kép) csak megközelítőleg tudjuk rekonstruálni. A csésze teste gömbszelvény alakú lehetett. Talpa körül hornyolatok futottak körbe. Vállának kiképzése nem határozható meg. A nyak fölött keskenyebb kihajló perem található. Külső illesztésű pántfüle 1–1 lapos szegeccsel volt felerősítve. Széleit vonalkötegek díszítették. Hasának átmérője a rajz alapján 11,5–12 cm-re becsülhető.²⁰

A kisapáti leletet W. A. v. Brunn a HA₁ korú magyarországi bronzleletek egyik vezérleletének tekinti²¹ és a kurdival tartja egykorúnak. Újabban a kurd leletet, a korábbi véleményekkel szemben szintén a HA₁ időszakból valónak tekintik.²² Így a csésze keltezése körül sincs helye különösebb vitának. Füle is a korai csészetípusokra jellemző.

A keszöhidegkúti csészék

A Tompa F. által említett nagytömegű keszöhidegkúti raktárleletben²³ több bronzedény töredéke is van.

¹⁶ Thrane, H. i. m. 146.

¹⁷ Müller-Karpe, H., i. m. 112, 159.

¹⁸ Kossack, G., Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas. (Berlin 1954) 17. = HA₁; Mozsolics, A., Acta Arch. Hung. 5 (1954–55) 46. = HA-B átmenet; Müller-Karpe, H., i. m. 185. = BD.; Brunn, W. A. v., Hermann Müller-Karpe: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. PZ 38 (1960) 328. = HA₁; Rusu, M., Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit. Dacia 7

(1963) 186–187. = HA₁.

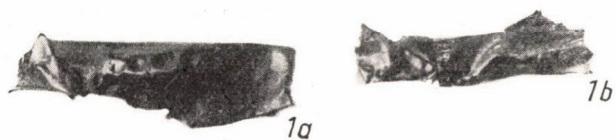
¹⁹ Darnay K., AK 22 (1899) 9–16., III–VI. t.

²⁰ Darnay K. a csészét kétfülűnek írja le — tévesen. Az általa közölt rajzról kétséget kizáróan megállapítható, hogy a kettétörött fület vélte két külön darabnak.

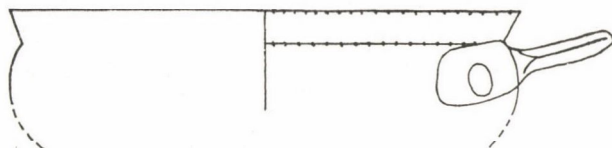
²¹ Brunn, W. A. v., Hermann Müller-Karpe: Beiträge ... 328.

²² Müller-Karpe, H., i. m. 103, 160.; Brunn, W. A. v., Hermann Müller-Karpe: Beiträge ... 328.

²³ Tompa, F., 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn. BRGK 24–25 (1934–35) 108.

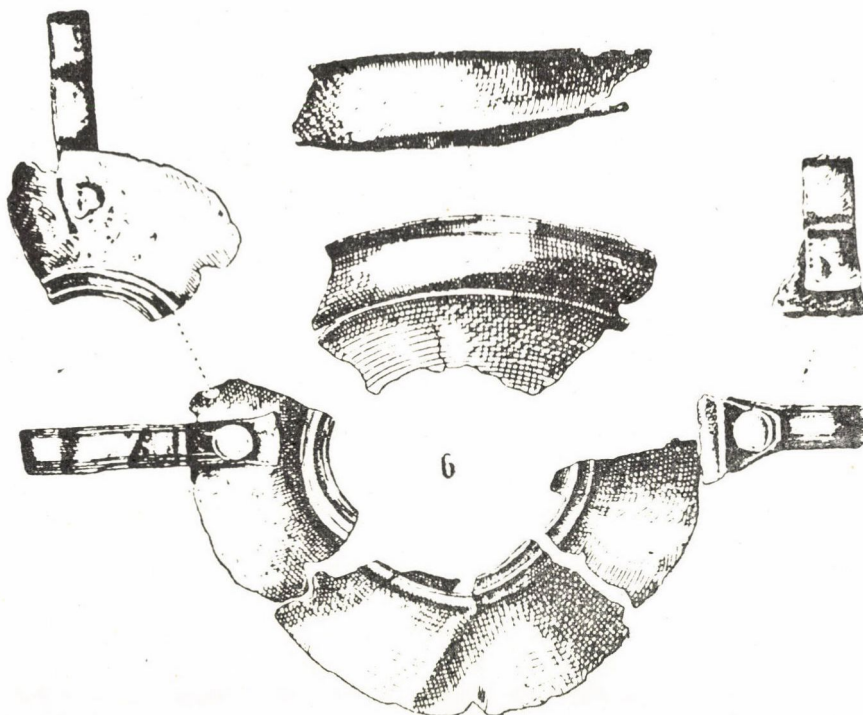
7. kép. Komárom (Újszóny)
Рис. 7. Комаром (Уйсьень)
Fig. 7. Komárom (Újszóny)

8. kép. Komárom (Újszóny)
Рис. 8. Комаром (Уйсьень)
Fig. 8. Komárom (Újszóny)

9. kép. Szentérsébet (Güsterița)
Рис. 9. Сентэржебет (Густерица)
Fig. 9. Szentérsébet (Güsterița)

10. kép. Kisapáti
Рис. 10. Кишапати
Fig. 10. Kisapáti

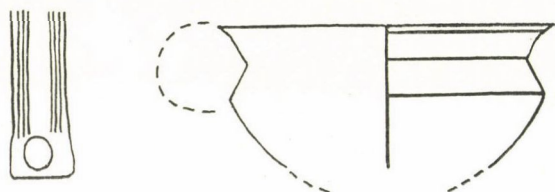
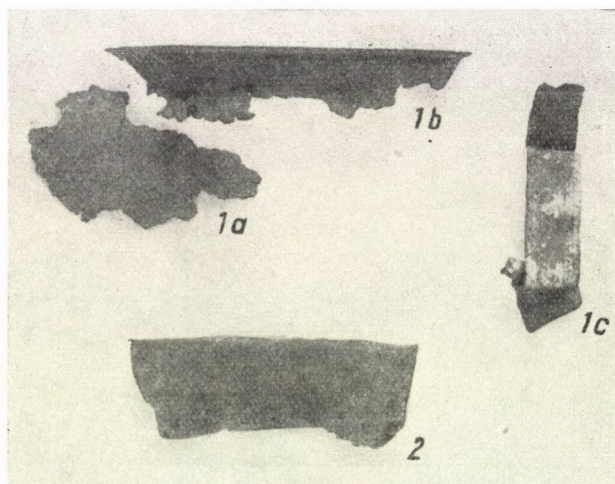
Többek között — amint azt B. G. Lindgren már felismerte²⁴ — egy szitula töredékeit is megtaláljuk benne. Erre pillanatnyilag nem térünk ki. Rajtuk kívül 2 csésze töredékei is felismerhetők.

Az egyik kisebb méretű csészeből a nyakának, oldalának és fülének 1—1 darabja maradt meg (11. kép 1, 12. kép). A hasa gömbszelvény alakú volt, amelyhez

éles töréssel csatlakozott a fölfelé szűkülő vállrész. A rézsútós nyak fölött majdnem vízszintes, keskeny perem foglal helyet. Füle egyszerű pántfűl. Felső illesztését nem ismerjük. Alsó vége egészen enyhén trapéz alakú és egyetlen, alátétlemezzel ellátott szegecs rögzíti. Széleit 3—3 vonalból álló köteg kíséri. Pá. 11 cm. Lt. sz. 66/1926—65, 71.

Egy másik csészetöredék is van a leletben (11. kép 2). Ez is váll, nyak és perem részlete. Minthogy azonban ezek méretei nem egyeznek az előbbi töredékekével,

²⁴ Lindgren, B. G., i. m. 78. j.

nyilvánvalóan egy másik példányból származnak. A töredék sajnos hiányos, lehetséges azonban, hogy hasonló volt e csésze az elsőhöz. Lt. sz. 66/1926—65.

Az első cseész füle, mind az alakja, mind a felerősítés módja (1 szegecs és alátétlemez), kifejezetten régies jellegű. Így az utóbronzkor elején készülhetett. Maga a keszőhidegkúti leletegyüttes sem mond ennek ellent, minthogy annak többi tárgya a HA időszakra keltezhető. Előfordulhat azonban, hogy utóbbinak már előrehaladottabb szakaszából, esetleg már a HA₂ időszakból származik.

A jászkarajenői csésze

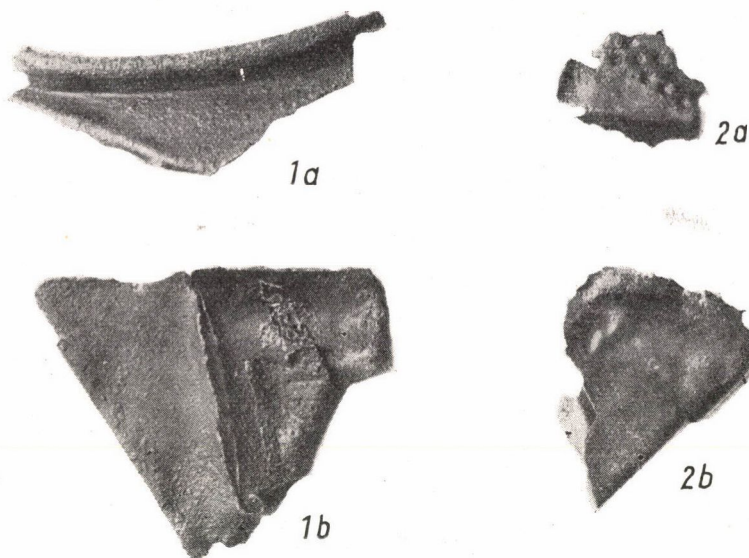
A Tompa F. által megemlített, de csak szemelvényesen bemutatott raktárleletben²⁵ egy bronzedény töredékei találhatók fel. Az edényt még a lelet elhajtását megelőzően tudatosan és erőszakosan számos darabra törték szét (13. kép).²⁶ A darabok nagy része hiányzik is; szerencsére azonban az összeálló töredékek kiadják az edény profilját a fenéktől a peremig, így az edény nagysága és alakja megközelítőleg rekonstruálható volt (14. kép).²⁷

A rekonstrukció meglepő és eddig ismeretlen eszeszerű edényformát eredményezett: Az edény aránylag széles talpgyűrűn állt. Teste gömbölyded volt, de szája behúzott; az edény legöblösebb része a felső harmadára esett. Oldala a szájperem felé kissé erősebben görbült, mint a fenék felé. A szájperemet merevítés céljából, minthogy az edény elég vékony lemezből készült, egy abroncs köré tekerték vissza. A megmaradt töredékeken

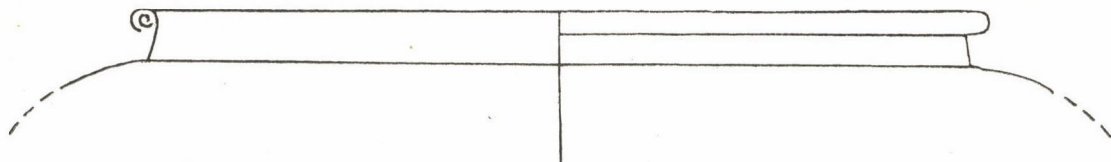
²⁵ *Tompa F.*, i. m. 108., LII. t.

²⁶ Lehetőséges, hogy B. G. Lindgren ezeket a töredékeket vélte szitulából származóknak (l. i. m. 78 j.). Ilyenek azonban nincsenek a jászkarajenői leletben.

²⁷ Az edény alakjának rekonstruálását akként kíséreltem meg, hogy az apró és összegyűrt töredékekhez

15. kép. Bodrogkeresztúr
Рис. 15. Бодрогкерестур
Fig. 15. Bodrogkeresztúr

16. kép. Bodrogkeresztúr
Рис. 16. Бодрогкерестур
Fig. 16. Bodrogkeresztúr

sem fülnek, sem díszítménynek nyoma nem észlelhető. Hozzávetőleges méretei: m. 9,5, pá. 14,5 há. 17, fá. 9 cm. Lt. sz. 16/1933—151—156, 158—159, 161, 164—166.

Ezzel a jászkarajenői csésze megközelíti a bográcsok méreteit (a hajdúböszörményi 2. számúét részben felül is mülja).²⁸ De azt is meg kell jegyeznünk, hogy az alakja is szinte teljesen azokénak felel meg. Csak utóbbiak fala, különösen a szájperemnél, lényegesen vastagabb szokott lenni.

A jászkarajenői raktárleletet W. A. v. Brunn a kisapátinál fiatalabbnak és a hazai HA₂ időszak egyik vezérleletének tekinti.²⁹ Ha már most figyelembe vesszük, hogy hasonló gömbölyded alakú bográcsok is ebben az időszakban, legkésőbbben a HA—B időszakok átmenetén jelennek meg (Keresztéte³⁰), a jászkarajenői edényben falvastagságának, valamint a szájperem kialakításának eltérő volta ellenére, a bográcsok előfutárát sejtethjük.

A bodrogkeresztúri bronzlelet edénytöredékei

A leletben³¹ több bronzlemez-töredék is szerepel. Közülük néhány biztosan edényből származik. Legérdekesebb egy öblös edény nyakának részlete (15. kép 1, 16. kép). Az edény felső része erősen gömbölyded volt. Az erősen összeszűkülött, szinte vízszintes vállához majd-

nem derékszögben csatlakozott az igen alacsony, megközelítően függőleges nyak. Peremét kifelé egy merevítő-abroncs köré csavarták. Az abroncsot magát egy keskeny szalag összesodrásával állították elő. Az edény belső felszínén vertikális irányban kalapálásnyomok figyelhetők meg. Mivel 2 másik összeillő töredéken hasonló nyomok vannak, feltehetőleg utóbbiak is ugyanebből az edényből származnak. Görbületük alig van, tehát az edény igen öblös kellett legyen. Pá. kb. 21,5 cm. Lt. sz. 38/1881—156, ill. 38/1881—152, 157.

Egy vékonyabb falú bronzedény aljának kétrét hajtott töredéke is felismerhető a lelet tárgyai között (15. kép 2b). Az edény lapos talpgyűrűn állt. Az azon belüli homorú rész középpontját a belső oldalon kis benyomott pont jelzi. Egy, az edényfenékkal azonos vastagságú másik töredéken trébelt pontsorok alkotta díszítés látható (15. kép 2a). A két töredék összetartozása mindenesetre kérdéses. A talpgyűrű átm. 9,2 cm, a homorú része 3,5 cm. E méretek alapján ennek is nagyméretű edénynek kellett lennie. Lt. sz. 38/1881—149, ill. 159.

A bodrogkeresztúri leletet, bár sok korábbi tárgy fordul benne elő, egyebek között az A_{3b} típusú sujtásos fibula³² alapján valószínűleg a HA₂ időszak folyamán rejthették földbe.³³ Mivel az edényeknek csak feldarabolt részei vannak jelen, utóbbiak esetleg korábbi időszak termékei is lehetnek.

²⁸ Hampel J., i. m. LXIV. t. I. Méretei: m. 8,5, pá. 18,1, há. 18,9, fá. 7 cm. Lt. sz. 55/1883.

²⁹ Brunn, W. A. v., Eine unbekannte . . . 329.

³⁰ Mozsolics, A., i. m. 42., 7. kép 9. Méretei: m. 9,5, pá. 18,6, há. 19,8, fá. 3 cm. Lt. sz. 31/1941—9.

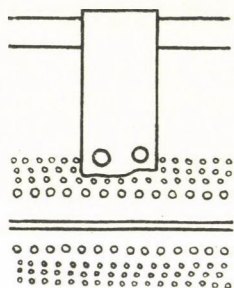
³¹ Hampel J., i. m. XCV—XCVI. t.

³² Patay P., FA 14 (1962) 15.

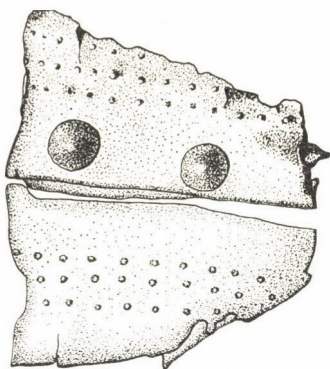
³³ Kemenczei Tibor legújabb keltezése, amely szerint a HB₁ időszakban következett volna csak be a lelet földbe rejtése, túl fiatal időpontnak látszik [HOMÉ 5 (1964—65) 110.].

17. kép. Keresztéte
Рис. 17. Кедретте
Fig. Keresztéte

18. kép. Keresztéte
Рис. 18. Кедретте
Fig. 18. Keresztéte

19. kép Krčedin
Рис. 19. Крчедин
Fig. 19. Krčedin

A keresztétei edényke

A keresztétei raktárlelet edénykéjét (17–18. kép) Mozsolics A. ismertetése után nem szükséges leírunk.³⁴ Annyit kell csak megjegyeznünk, hogy ezt az edényt 3 külön elkészített részből — perem, felső és alsó testrész —

a lemezszelek egymásra hajtásával illesztették össze. Hasának középvonalát mindkét oldalról kísérő díszítés 1–1 nagyobb és 3–3 kisebb méretű dudorsorból áll. M. 8,8, pá. 7,2 cm. Lt. sz. 31/1941–1.

A keresztétei kis edénynek sem a Kárpát-medencéből, sem máshonnan, párját nem ismerjük. Viszont, ha a méretek közötti különbségtől eltekintünk, úgy az alakját a bronz amforákéhoz hasonlónak kell találnunk, és így azt miniatűr amforának tekinthetjük. Füle ugyan szokatlan az amforák körében, azonban, ha hűen a rendes nagyságúakéhoz méretarányos fülekkel szerelték volna fel, gyakorlatilag használhatatlanul kicsinyek lettek volna azok. Hogy az edényt mégis fül segítségével foghassák meg, legalábbis a bronzcsészékével azonos nagyságúval kellett ellátni, amit utóbbiaknak megfelelően a peremhez csatlakoztattak.

A kis edénynek a díszítéséhez is találunk hasonlót az amforák körében. Közelebbről egy, a Szerémségből, Krčedinből származó bronzleletben van egy amfora töredéke, amelyen a hasat alkotó két lemez összeilleszté-

sénél, akárcsak a keresztétein, dudorsorok futnak körbe, mind az alsó, mind a felső részen (19. kép).³⁵ A Krčedin-i töredéken a két lemezt, miként az összes többi amforán, szegecssek — a jelen esetben gömbfejük — fogják össze.

A keresztétei leletet Mozsolics A. a HA időszakra, esetleg a HA–B időszakok átmenetére keltezte. Nem messze áll ettől W. A. v. Brunn véleménye sem, aki a leletet a HA₂ időszakra teszi. De ez lenne a kora H. Müller-Karpe szerint is.³⁶ A leletben előforduló A típusú, azaz háromszögakasztós bogrács és kúpos harangsisak alapján ez a keltezés elfogadhatónak is látszik.

Nem zárja ki ezt az az elgondolásunk sem, hogy a kérdéses kis edény az amforák kicsinyített mása. Bár utóbbiak zömét a Montelius-féle V. periódusba szokták keltezni, H. C. Broholm a keresztéteivel alakra nagyjából megegyező Mariesminde-i példányt még a IV. periódusba helyezi,³⁷ amelynek E. Sprockhoff és W. A. v. Brunn szerint az eleje a Reinecke-féle HA, a vége pedig a HB periódusra esik.³⁸

A hajdúsámsóni csészék

A II. hajdúsámsóni lelet³⁹ 3 csészéjével, ismertetett voltuk ellenére azért foglalkozunk, mivel egyrészt alakjuk nem szabványos, másrészt a kutatók sem egységesen értékelték azokat.

³⁴ Mozsolics A., i. m. 42., 7. kép 8.

³⁵ Vajdasági Múzeum, Újvidék — Vojvodjanski Muzej, Novi Sad. — A töredékeket Nagy Sándor (Újvidék) rajza alapján és szívességből van módomban bemutatni. Fogadja ezért köszönetemet.

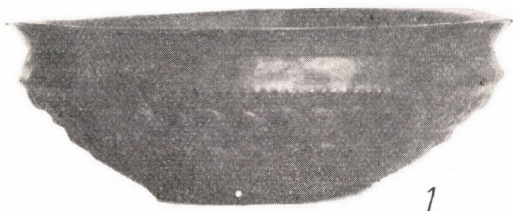
³⁶ Mozsolics A., i. m. 48.; Brunn, W. A. v., Hermann Müller-Karpe: Beiträge ... 329.; Müller-Karpe, H.,

i. m. 158., 3. j.

³⁷ Broholm, H. C., Danmarks bronzalder. IV (København 1949) 322.

³⁸ Sprockhoff, E., Chronologische Skizze. Reinecke Festschrift. (Mainz 1950) 148–149.; Brunn, W. A. v., Steinpackungsgräber von Köthen. (Berlin 1954) 54.

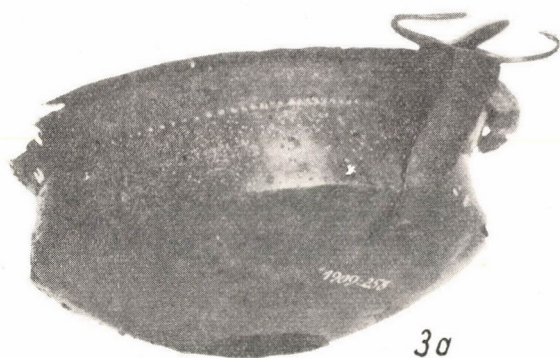
³⁹ Zoltai L., MKÉ 3 (1909) 131–134., 1–6. kép.

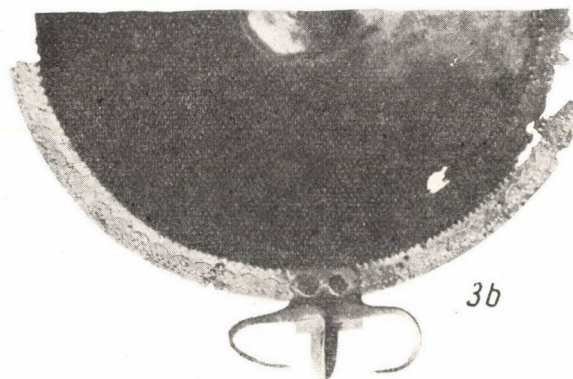
1

2

3a

3b

20. kép. Hajdúsámson, II. lelet
Рис. 20. Хайдушамшон, находка № 2
Fig. 20. Hajdúsámson, trouvaille n° II

Ahhoz nem férhet kétség, hogy az egyik csésze a Kirkendrup-i típusba tartozik (20. kép 1, 21. kép 1). Nyilvánvalóan elárulja ezt hasának díszített volta, úgy-szintén az, hogy a has és vállrész éles törésvonallal válik el egymástól. Részleteit tekintve azonban a csésze sajátosságai nem egyeznek minden tekintetben a Kirkendrup-i típusúaknak a Kárpát-medencéből ismert többi példányaival.⁴⁰ Így mindenekelőtt is feltűnő, hogy lapos talpgyűrűn áll, ellentétben az általános kúpos talpgyűrűtől (utóbbinál a csésze csak a gyűrű belső élén nyugszik), valamint, hogy nincs füle. M. 4,6, pá. 14,2 cm. Déri Múzeum, Debrecen, lt. sz. 171/1909.

Ezzel az alakjával e csésze a Kirkendrup-i típus azon változatába sorolandó, amelynek sajátosságai közé a fentiekén kívül még az is tartozik, hogy a test aránylag

alacsony, a has profilja egyenes vagy csak egészen enyhén ívelt, vállá egyáltalában nem, vagy csak alig szűkül össze, díszítésében a hason kettőnél több dudsor nem fordul elő, és amennyiben füllel ellátott, úgy az is egyszerű pántfül, amelynek végei nem szélesednek ki ovális vagy háromszög alakra, mint a típus másik csoportja esetében.⁴¹

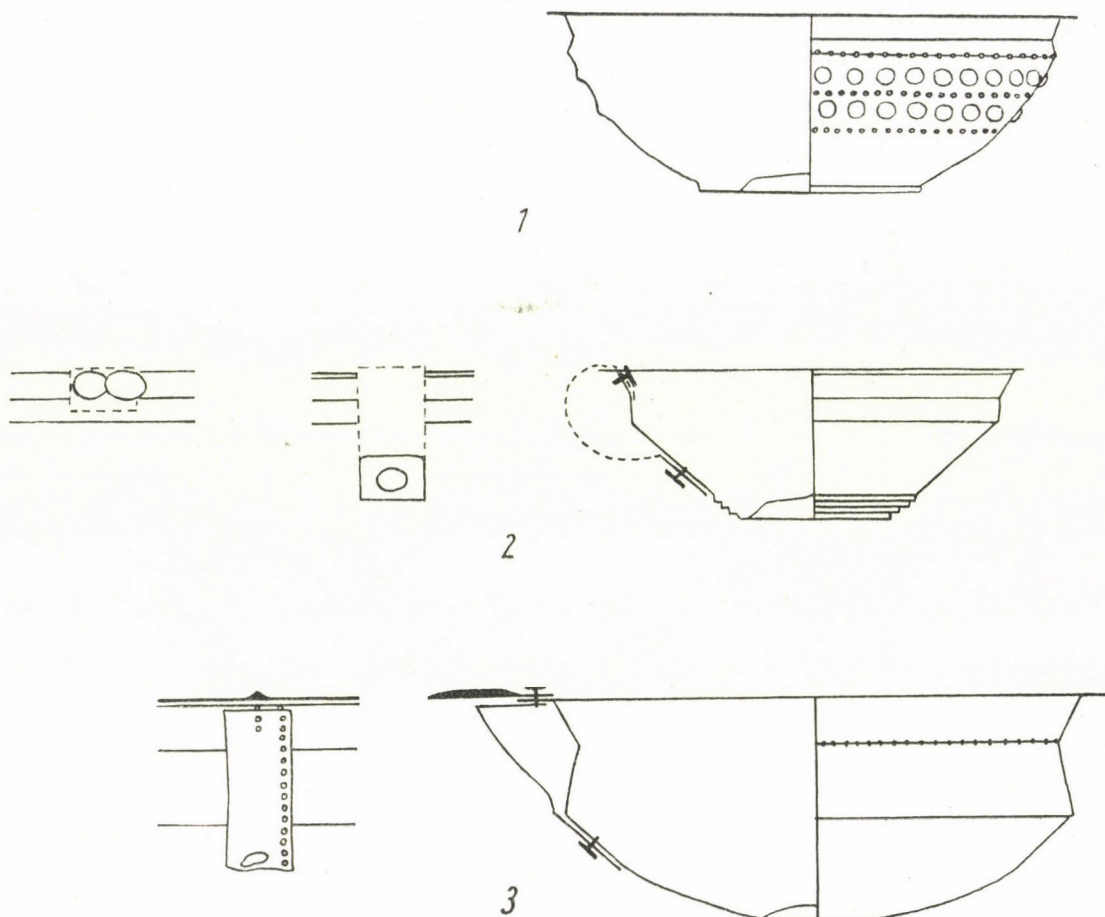
Alakja tekintetében feltétlenül a Kirkendrup-i típusnak felel meg a lelet egy másik csészéje is, annak ellenére, hogy mindennemű díszítéstől mentes (20. kép 2, 21. kép 2). Bizonyára ez készítette W. G. Childe-t, hogy a csészét Fuchsstadt-i típusúnak tekintse.⁴² A hastól éles töréssel elkülönülő válla, valamint a kúpos talpgyűrűje (ez is igen ritkán fordul elő Fuchsstadt-i típusú csészén) körül levő hornyolatok azonban a tipológiai

⁴⁰ Velem: *Mozsolics A.*, DuSz 8 (1941) 261., 2. kép.; Dubnica: *Eisner, J.*, Slovensko v pravéku. (Bratislava 1933) XXXIX. t. 2.; Szitnya (Sitno): *Petrikovich, J.*, Bronzový nález v Liptove. SMSS 15 (1910) 4. kép.; Madácska (Madačka): *Kubinyi F.*, AK 2. (1861) VIII. t. 36.; Érsekivádkert: *Patay P.*, (szerk. B. Thomas E.) Magyarország régészeti leletei. (Bp. 1957) kép a 121. oldalon; *Mozsolics A.*, Spätbronzezeitliche Depotfunde aus Ungarn. Inventaria Archaeologica, Ungarn, 2 (Bonn 1967) U 18., 6.; Breznóbánya (Brezno): *Hampel J.*, i. m. LXIV. t. 2.; *Budinský-Krička, V.*, Niekol'ko prispievkov k súpisu pamiatok z doby bronzovej zo stredného a horného Pohronia. ČMSS 39 (1948) 1. kép.; Egyek: *Sőregi J.*, DMÉ 1935. 18. kép 2—3.; Szomotor (Somotor): *Andel, K.*, Bronzový poklad zo Somotore na východnom Slovensku. AR 7 (1955) 211. kép; Szentés—Nagyhegy II.: *Osallány G.*, FA 1—2 (1939) III. t. 1.; Moigrád (Moigrad): *Nestor, J.*, Ein Bronze-Depot aus Moigrad, Rumänien. PZ 26 (1935) I. t. 5—6, II. t. 14, 16.

⁴¹ Elvileg a mi első csoportunk lenne a H. Thrane által felismert „A” variáns. Gyakorlatilag azonban ő ebbe sorolta mindazokat a füllel ellátott, kúpos talpgyűrűn álló példányokat is, amelyek talpgyűrűjét nem veszik hornyolatok körül. Márpedig az utóbbiak hasának pro-

filja is íveltebb, testük pedig magasabb, tehát szinte a kritikus sajátosságok mindegyike tekintetében különböznek a mi első csoportunk példányaiktól. Első csoportunkba az alábbiakat sorolhatjuk: Lunden (2 db): *Thrane, H.*, Dänische Funde fremder Bronzegefäße der jüngeren Bronzezeit (IV. Periode). Acta Archaeologica 36 (1965) 5. kép a, c. — Basedow, 3. és 4. sz.: *Sprockhoff, E.*, Zur Handelsgeschichte der germanischen Bronzezeit (Berlin 1930) 15. t. d.; *Hundt, H. J.*, Versuch zur Deutung der Depotfunde der nordischen jüngeren Bronzezeit. JRGZ 2 (1955) 2. kép 10, 12.; Brandenburg a. d. Havel: *Sprockhoff, E.*, Zur Handelsgeschichte... 10. t. d., Quedlingurg-Lehof: *Schirwitz, K.*, Der Bronzefund vom Lehof bei Quedlinburg. Jahresschrift für die Vorgeschichte der Sächsisch-Thüringischen Länder. 19 (1931) VII. t. 1. Klein Luckow, 3. sz.: *Hundt, H. J.*, i. m. 2. kép 5.; Corcelettes (3 db): 1—2, *Thrane, H.*, Dänische... 8. kép c, e. 3. Museum, Lausanne. — Cortailod: *Thrane, H.*, Dänische... 8. kép h. — Guevaux: uo. 8. kép a-b. — Zürich-Alpenquai: uo. 8. kép f-g. — Budapest, III. Békásmegyer: Nincs ismertette. BTM (az adatot Nagy Lászlónak köszönöm.)

⁴² *Childe, V. G.*, The final... 177.

21. kép. Hajdúsámson, II. lelet
Рис. 21. Хайдушамшон, находка № 2
Fig. 21. Hajdúsámson, trouvaille no II

hovatartozását meghatározzák. Különös jelenség még e csészén a végig egyforma széles pántfül, amely mondhatni archaikus jellegűnek hat. Fent 2, lent 1 laposfejú szegeccsel van felerősítve. M. 4, pá. 11,4 cm. Déri Múzeum, Debrecen, lt. sz. 172/1909.

Legkülönösebb azonban a hajdúsámsoni csészék közül a harmadik (20. kép 3, 21. kép 3). Ennek egész alakja szokatlan. Fenekét egyszerű omfalosz képezi. Hasának alja gömbszelvény alakú, de igen lapos, ami által az edény súlypontja igen mélyen ül. Ettől éles töréssel válik el a fölfelé szűkülő igen széles vállrész. Az ugyancsak elkülönülő nyakon széles, vízszintes perem foglal helyet. A nyak alsó és felső törésvonalát kívülről beütött finom pontsor hangsúlyozza ki. Külső illesztésű egyszerű pántfüle a peremnél hegyes szögben megtört. Egyik szélét és középvonalának felső részét kis trébelt pontok sora díszíti. A fület a peremhez erősítő 2 kisfejú szegecs egyben egy

szarvszerű nyúlványokkal ellátott díszítményt is rögzít. A szarvak között egy lándzsa alakú nyúlvány is van.⁴³ Díszített még a csésze pereme is; félkörök sorakoznak rajta s azonkívül finom pontsor.⁴⁴ M. 6, pá. 15,9 cm. Déri Múzeum, Debrecen, lt. sz. 258/1909.

Ezt a csészét nem lehet Friedrichsruhe-i típusúnak elkönyvelni. Mindamellett mégsem tekinthető a maga nemében egyedülállónak, ugyanis a szepesbélaai (Spišska Bela) lelet 2 csészéje⁴⁵ alak tekintetében erősen hasonlatos hozzá.

Ha már most a hajdúsámsoni II. leletet teljes egészében vizsgáljuk, úgy időrendi kettősséget találunk benne. Egyrészt a lelet 3 ikerakasztós, B₁ típusú bográcsa az eddigi ismereteink szerint a HB₁ időszak jellegzetes tárgyait képezi. Másrészt viszont az előbb tárgyalt harmadik, azaz szarvalt csésze minden jellegzetessége a HA időszak csészéin szokott előfordulni, sőt azon belül is

⁴³ Szarvszerű nyúlványokkal díszített füle van még a Dresden—Dobritz-i lelet 15. és 16. sz. csészéjének (Friedrichsruhe-i típus) [Coblenz, W., Der Bronzegefäßfund von Dresden-Dobritz. Arbeits- und Forschungsberichte. 1950/51. 15—16. kép, 29. t.] — a Falkenbergi szűrőnek, amely Fuchsstadt-i típusú csészével együtt került elő, [Agde, H., Lausitzer Grabhügel bei Falkenberg, Kr. Liebenwerda. Jahresschrift für die Vorgeschichte der Sächsisch-Thüringischen Länder. 24 (1936) 180., 6. kép b-d.] — valamint, amennyiben a közölt ábra jól szemlélteti, a blatnicai típusú zsaskói (Žaškov) csészének [Novotná, M., Bronzové kuželovité helmy a niektoré

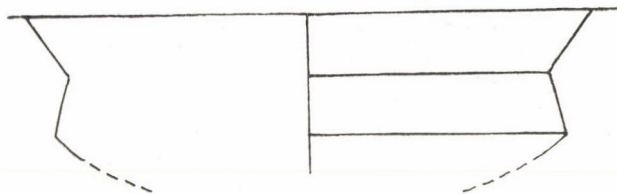
typy bronzových nádob v hromadných nálezoach na Slovensku. Musaica 4 (1963) 3. kép].

⁴⁴ Hasonló díszítést találunk egy Chrašt'any-ból származó, alakra némiképp ugyancsak a Kirkendrup-i típusra valló, de díszítetlen csészén, amelyen a nyak törésvonalain szintén láthatunk finom beütött pontsort [Kytlicová, O., Příspěvek k otáče bronzových tepaných nádob z mladší a pozdní doby bronzové. PA 50 (1959) 10. kép]. — Ismeretes még a kérdéses peremdíszítés egy Fuchsstadt-i típusú moigrádi (Moigrad) csészéről is [Nes-tor, J., i. m. I. t. 2, II. t. 12.].

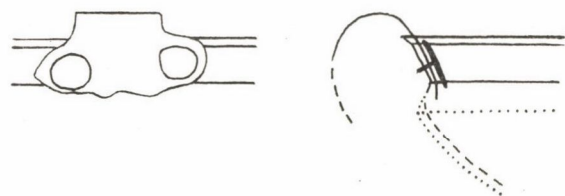
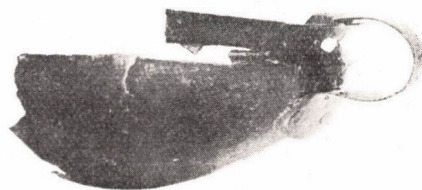
⁴⁵ Novotná, M., i. m. 42., 1. kép, VII. t.

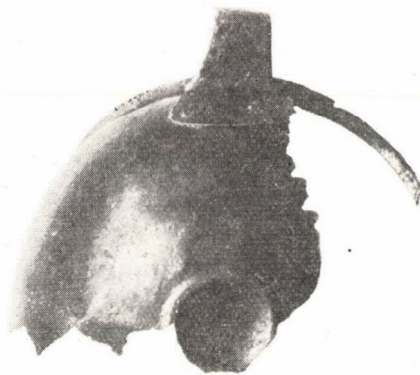
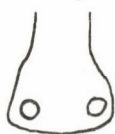
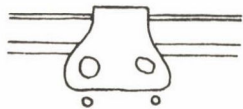
22. kép. Szentes, Nagyhegy, I. lelet
Рис. 22. Сентеш, Надъхедъ, находка № 1
Fig. 22. Szentes, Nagyhegy, trouvaille n° I

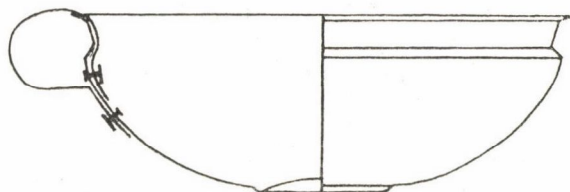
23. kép. Szentes, Nagyhegy, I. lelet
Рис. 23. Сентеш, Надъхедъ, находка № 1
Fig. 23. Szentes, Nagyhegy, trouvaille n° I

24. kép. Kenderes
Рис. 24. Кендереш
Fig. 24. Kenderes

25. kép. Nádudvar, Bojár—Hollós
Рис. 25. Надудвар, Бойар—Холлош
Fig. 25. Nádudvar, Bojár—Hollós

26. kép. Nádudvar, Bojár—Hollós
Рис. 26. Надудвар, Бойар—Холлош
Fig. 26. Nádudvar, Bojár—Hollós

inkább annak első feléből valókon. Egyébként hasonlóképpen „régies” a díszítetlen Kirkendrup-i típusú csésze füle is, és nem tudni, vajon e típuson belül a lapos talp-gyűrűs változat nem jelent-e esetleg szintén időrendi különbséget.

A szarvált csészének HA kori voltában megerősít bennünket a szepesbélai (Spišska Bela) hasonló alakú csészék időrendi helyzete is, amely M. Novotná szerint HA korú, s ezt el is fogadhatjuk, azzal a kiegészítéssel, hogy azon belül származhatnak az időszak második feléből is.⁴⁶

Az említett időrendi kettősséget leghihetőbben akkor oldhatjuk fel, ha a B₁ típusú bográcsok időrendi helyzetét némileg revízió alá véve feltételezzük, hogy azok nemcsak a HB₁ időszakra jellemzőek, hanem már a HA₂ időszak vége felé felléptek. Ebben az esetben nem csodálkozhatunk a korai sajátságokat magán viselő szarvált, a díszítetlen Kirkendrup-i típusú csésze és a B₁ típusú bográcsok együttes előfordulásán.

⁴⁶ Uo. 42. — M. Novotná a szepesbélai (Spišska Bela) csészék legközelebbi analógiájaként az alább tárgyalandó nádudvari csészét nevezi meg. Ez nyilvánvalóan elírás és

A szentes-nagyhegyi I. lelet csészéje

Az 1892-ben talált lelethez⁴⁷ egy bronzedény nyak- és peremtöredéke tartozik (22—23. kép). Az aránylag nagyméretű csésze hasa éles töréssel válik el az összehúzó, széles, rézsútos vállrészről, amely fölött fölfelé szélesedő nyak következik. A csésze pereme vízszintes volt. Pá. kb. 17 cm. Lt. sz. 31/1892—18.

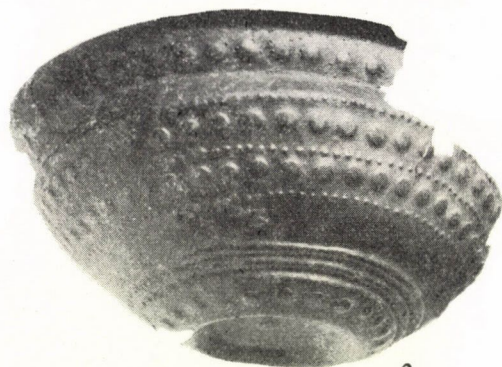
A nyak és váll kiképzése alapján gondolhatnánk arra, hogy a csésze a Kirkendrup-i típusba lenne besorolható. Feltűnő azonban, hogy a has és váll törésvonalán nem találjuk meg a trébelt pontsört, amely utóbbiakon kivétel nélkül fellelhető, amennyiben a has díszített volt. Igaz, a hasból megmaradt kis darabon dudorsort sem észlelünk, így vagy ez a csésze is díszítetlen Kirkendrup-i típusú volt, akárcsak az egyik hajdúsámsoni, vagy pedig — és erre a széles vízszintes perem utal — a hajdúsámsoni szarvált, illetve szepesbélai (Spišska Bela) csészéhez hasonló alakú lehetett. Az viszont kizárt, hogy Fuchs-

bizonyára a kérdéses hajdúsámsonira óhajtott hivatkozni.

⁴⁷ Hampel J., A bronzkor emlékei Magyarhonban. III (Bp. 1896) CXCI. t.

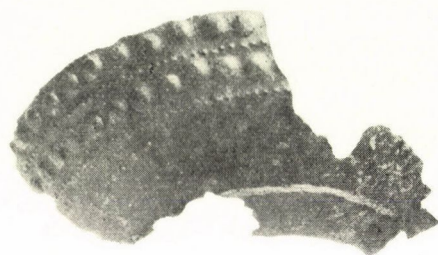
1

2

3

4

5

27. kép. Egyek, Kendertag
Рис. 27. Эдьек, Кендертаг
Fig. 27. Egyek, Kendertag

stadt-i típusú lett volna, miként azt V. G. Childe tartotta.⁴⁸

A szentes-nagyhegyi I. leletet túlnyomórészt tokosbalták alkotják. Ezek viszont nem vallanak előrehaladottabb korszakra, így kizártnak tekinthetjük azt, hogy a csésze a Kirkendrup-i típushoz tartozott volna.

A kenderesi csészetöredék

A Hampel J. által bemutatott leletben volt egy csésze, amelynek azonban csak egészen apró töredékei maradtak meg.⁴⁹ A csésze nyakából származó 4 kis darabkán kívül ismerjük a fül 2 töredékét is. A díszítetlen fül ovális, belső illesztésű felső végét 2 laposfejű szegecs fogta a nyakhoz. A perem enyhén kihajló volt, s a nyak is fölfelé szélesedett (24. kép). Lt. sz. 65/1887–9, 17.

A fülesonk arra vall, hogy a csésze Fuchsstadt-i vagy Kirkendrup-i típusú volt. A lapos szegecses inkább utóbbira engednek következtetni, minthogy a Kárpát-medencében lelt Fuchsstadt-i típusúakon — az egyeki példány kivételével (l. alább) — kúposokat találunk.

Az A_{3a} típusú sujtásos fibula, a sarlók s egy karperec-töredék kétségtelenné teszik a kenderesi leletnek a HB₁ időszakba tartozását.

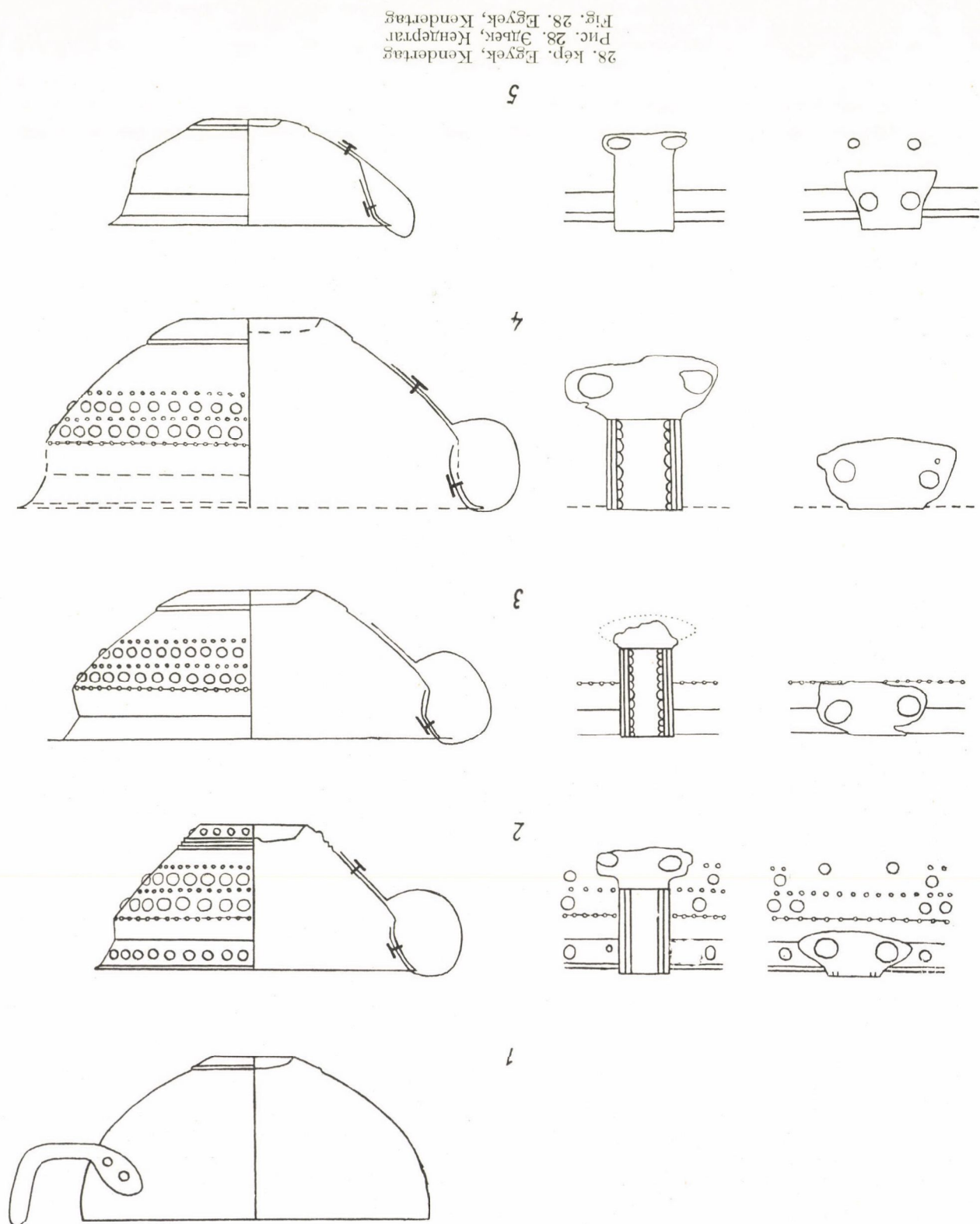
A nádudvari csésze

A Nádudvar Bojár–Hollós határrészében talált bronzleletet Mozsolics A. ismertette.⁵⁰ Most kissé közelebbről is leírjuk a benne előforduló csészét (25–26. kép). A gömbszelvény alakú has egészen keskeny — és más csészéről nem ismert alakú — talpgyűrűn áll. A has-

⁴⁸ Childe, V. G., The final ... 177 —.

⁴⁹ Hampel J., A bronzkor emlékei Magyarhonban. II (Bp., 1892) CLVII. t., CLVIII. t. 21–37.

⁵⁰ Mozsolics, A., Spätbronzezeitliche ... U. 17. 1–25.

tól éles töréssel különül el az igen keskeny váll. Fölötte aránylag alacsony, enyhén szélesedő nyak következik, amin keskeny, erősen kihajló perem ül. Füle belső illesztésű. Fent is, lent is kiszélesedő végét 2–2 aprófejű szegecs rögzíti. M. 4,9, pá. kb. 14,2 cm. Déri Múzeum, Debrecen, lt. sz. 52.148.8.

A raktárlelet együttesében levő sarlók, tokosbalták stb. a csésze korát a HB₁ időszakra keltezik. Ennek egyébként az edény jellege, amely némileg a Kirkendrup-i típus sajátosságait juttatja eszünkbe, sem mond ellent.

Az egyeki csészek

Az egyek-kendertagi lelet⁵¹ csészéit nem említünk meg, ha nem lenne közöttük egy egészen különleges alakú (27. kép 1, 28. kép 1). A csésze kissé behúzott peremű, félgömb alakú teste enyhén kúpos talpgyűrűn áll. A szokatlan alak mellett még szokatlanabb a füle: térszerűen megtört vízszintes rúdfül az, amelynek talpait 2–2 kúpos szegecs rögzíti a csésze falához. Az edény minden díszítéstől mentes. M. 6, pá. 12,7 cm. Déri Múzeum, Debrecen, lt. sz. 140/1935–4.

A csésze alakja teljesen elüt az összes ismert csészetípustól. Ha eltekintünk a nagyságbeli különbségtől, a B₁ típusú bográcsokéra emlékeztet az. Feltehetőleg utóbbiak hatására alakult is ki ez a forma. Ezt az is valószínűsíti, hogy ugyancsak a bográcsokéhoz hasonlóan az edény fala a szájperemnél a legvastagabb. Vagy az is, hogy az egyeki csésze egyetlen eddig ismert analógiájának, a Braunsbedra-i lelet 10. sz. csészéjének pereme alatt a bográcsokéhoz hasonló díszítést, vízszintesen körbefutó vonalakat találunk.⁵²

Az egyeki lelet többi csészéjével kapcsolatban csak annyit jegyzünk meg, hogy a három Kirkendrup-i típusú közül az egyik (a legkevésbé hiányos) hasán alul, a kúpos talpgyűrű mellett (a hornyolatokon belül) szintén találunk körbefutó dudorsorból alkotott díszítést (27. kép 2, 28. kép 2). Lt. sz. 140/1935–2 (füle 3 alszámmal lett beletározva). A másik kettő (27. kép 3–4, 28. kép 3–4) az átlagos típusba tartozik. Lt. sz. 140/1935–3 (füle 2 alszámmal), ill. 140/1935–3 (füle 5A alszámmal). Ami pedig a Fuchstadt-i típusú példányt illeti (27. kép 5, 28. kép 5) — lt. sz. 140/1935–5 — annak teste mintha az átlagoshoz viszonyítva magasabb, vagyis kevésbé nyomott lenne. Ez az alak egyébként a keletebbre található példányok esetében fordul elő (beleértve néhány a Szudéták övében, ill. a Keleti Alpokban talált példányt is).⁵³

⁵¹ Sőregi J., DMÉ 1935. 18–19. kép.

⁵² Otto, K. H., Ein Bronzetassen-Geschirrfund von Braunsbedra, Kr. Merseburg. Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte. 39 (1955) 163, 173., LV. t., 8. kép.

⁵³ Pavlovka: Tallgren, A. M., La Pontide préscythique après l'introduction des métaux. ESA 2 (1926) 156., 91. kép. — Poznań—Starołęka: Szafranski, W., Skarb brązowy z IV. okresu epoki brązowy z Poznania-Starołęki. Prezłąd Archeologiczny 9 (1950) 6–7. kép. — Mojgrád (Moigrad): Nestor, J., i. m. I. t. 2–3, II. t. 12–13. — Csíkszentkirály (Sincraieni): Zoltai L., i. m. 8. kép. — Borév: Roska M., Der Bronzefund von Borév. Mannus 24 (1932) 541., 2. kép. — Érsekivádkert: Mozsolics, A., Spätbronzezeitliche ... U 18. 5. — Křteno: Woldrich, J., Beiträge zur Urgeschichte Böhmens. MAG 13 (1883) VIII. t. 34–35. — Jenišovice, II. sz.: Pič, J. L., Hromadný nález bronzů u Jenišovic. PA 17 (1896–97) LXXXII. t. 15. — Wörschach, I. sár: Modričan, W., Der urnenfelderzeitliche Grabfund aus Wörschach im Ennstal und die steirischen Schwerter der Periode Hallstatt A. Schild von Steier. 2 (1953) 25–26., c kép 3.

⁵⁴ Sőregi J., DMÉ 1935. 19. kép 9, 16, 19, 22, 24.

⁵⁵ Merhart, G., Studien über einige Gattungen von Bronzegefäßen. Festschrift des RGZM in Mainz. II (Mainz 1952) 58.

⁵⁶ Lindgren, B. G. i. m. 7. kép; Thrane, H., Dänische ... 24. kép.

⁵⁷ Merhart, G., i. m. 58–59., XXV. t. 2.

Az egyeki lelet korát a sarlók, karperecek, felső szárnyállású szárnyasbalták⁵⁴ kétséget kizáróan a HB₁ időszakra határozzák meg. Az egyik csészén található rúdfül — amit G. Merhart „magyar- vagy magyar-szlovák-oidalfogantyú”-nak nevez⁵⁵ — is erre vall, minthogy annak legkorábbi előfordulása hajdúböszörményi típusú szitulákon, vagy azzal egykorú más edényeken — szűrőn (Tiszavasvári — azelőtt Büdsszentmihály,⁵⁶ amforán (Stettweg⁵⁷) — figyelhető meg.

Összefoglalás

Ha áttekintjük a Kárpát-medence utóbronzkori bronzéneit — figyelembe véve mind az imént felemlítettet, mind a már korábban is ismerteket — (beleértve a szitulákat, bográcsokat stb.), a különböző típusok széles változatával találkozunk. Vannak közöttük olyan típusok, amelyek előfordulnak számos példánnyal képviselve a Kárpátokon kívül is. Ugyanakkor, különösen az utóbronzkor elején, a Kárpátokon kívüli területek egyes elterjedt bronzedényfélései csak igen elvétve találhatók a Kárpát-medencében (pl. Friedrichsruhe-i, vagy Dresden-i típus). De olyanok is akadnak, amelyek túlnyomórészt vagy kizárólag innen ismeretesek. Természetesen ez utóbbiak felépítésében találunk más típusokéval közös vonásokat is. Ezek viszont az időszak jellegzetességei, nem pedig az egyes vidékek bronzművéségének sajátosságai.

A Kárpát-medencének egyik, az utóbronzkor elején (BD—HA₁ időszak) használatban volt edényfélése a blatnicai típusú csésze. E típus létezését W. A. v. Brunn ismerte fel és különítette el a Friedrichsruhe-től, amelybe példányait korábban sorolták.⁵⁸ Nemesak a nagyobb méretűkkel, területb. testükkel, valamint különösen sajátos, négyszögletes átmetszetű, vízszintes rúdfülükkel különböznek az utóbbiaktól, az elterjedésük sem igen esik egybe. Amíg a Friedrichsruhe-i típusnak a Kárpát-medencéből ez ideig legfeljebb csak egyetlen példányát ismerjük (Karánsebes — Caransebes,⁵⁹) addig a blatnicai típus 13 (vagy 14) eddig ismert példányából 9 (vagy 10) származik innen (69 vagy 73%!).⁶⁰ Nyilvánvaló, hogy ennek az alapján e csészetípus hazáját a Kárpát-medencén belül kell keresnünk. Előállításuk két központban történt, mégpedig az észak-magyarországi—szlovákiai, valamint az erdélyi bronzművesség körében.

Ugyanez a bronzművesség, vagy talán azon belül a pilinyi kultúra területe lehetett hazája azoknak a csészéknek is, amelyeken a perem nyakrész közbeiktatása

⁵⁸ Brunn, W. A. v., Eine unbekannte ... 289 24. j., 293.

⁵⁹ A raktárlelet néhány tárgyát F. Holste ugyan közli, a benne levő töredékes csészéről viszont csak megemlékezik. Lásd: Holste, F., Hortfunde Südosteuropas. (Marburg/Lahn 1951) 10., XVIII. t. 1–32.

⁶⁰ A blatnicai típusú csészék eddig ismert példányai: Blatnica: Gallus S.—Horváth T., Un peuple cavalier préscythique en Hongrie. DissPann II. 9 (Bp. 1939) V. t. 4. — Zsaskó (Žaškov): Novotná, M., i. m. 3. kép. — Nyitrabánya (Handlova): Childe, V. G., The first ... 4. kép. — Komárom (Újszőny): 1. fent. — Szentersébet (Gusterita, Hammersdorf): 1. fent. — Felsőújvár (Uioara de sus): Müller-Karpe, H., Beiträge ... 112, 159. — Nagysink (Cincu, Grosschenck): Müller-Karpe, H., Beiträge ... 112. — Versec (Vršac)—Majdan: Nincs ismert, Múzeum, Versec. — Bingula és Divos között: Holste, F., i. m. XII. t. 20. (A F. Holste által bemutatottakon kívül a leletben van még egy, a kérdéseshez csatlakozó töredék is. A két darabot egymás mellé téve, a vízszintes rúdfül felerősítésére szolgáló szegecses lyukai 8 cm távolságban vannak egymástól. Arheološki Muzej, Zagreb. Lt. sz. 4040, 4042.) — Črmošnjice (Tschermschnitz): Müller-Karpe, H., Beiträge ... 132. t. A. — Satteldorf (Siedlar): Sprockhoff, E., Zur Handelsgeschichte ... XIII. t. a. — Schwichtenberg: Kunkel, O., Pommersche Urgeschichte in Bildern. (Stettin 1931) 17. kép. — Simons Mose: Thrane, H., The earliest ... 17. kép alul.

nélkül, közvetlenül a vállhoz csatlakozik (Vácszentlászló, Aggtelek és némileg rokon ezekkel még Felsőszolca). A hasonló egyetlen külföldön talált példány, a Gusen-i, tehát nem a Friedrichsruhe-i típus egy önmagában álló variánsa,⁶¹ hanem egy Kárpát-medencei típus exportált példánya.

Számos blatnicai típusú csészén, úgy szintén a vácszentlászlói is találunk azonos nagyságú dudorok sorából álló díszítést. Ennek kialakulási területét G. Merhart csehországi—szlovákiai vidéken vélte felismerni.⁶² Ezt a felismerést a fentebb mondottak csak még jobban alátámasztják, azzal, hogy az említett BD—HA időszakból származó csészék lelőhelyei alapján különösen a Kárpát-medence északi része jöhet elsősorban tekintetbe. Innen terjedhetett el az alkalmazása Közép-Németország felé, ahol valamivel később, a HA₁ és HA₂ időszakban a Dresden-i típusú csészéken nyer gyakori alkalmazást.

Akárcsak a Friedrichsruhe-i csészék, a Dresden-i típusúak sem terjedtek el a Kárpát-medencében. (Egyetlen eddig ismert példányuk az ocskói (Očkov) halomsírból származik.⁶³)

Helyettük egy új alakú csészetípus lép fel a HA korú keszőhidegkúti leletben. Ennek sajátossága a has és nyak közé beiktatott, mindkettőtől éles törésvonallal elkülönített vállrész.

A Kárpát-medence HA kori bronzedényművészége azonban nem szorítkozott csészék előállítására. Az ebben az időszakban elsősorban itt fellelő kurdi típusú szitulákon, A típusú, azaz háromszögakasztós bográcsokon kívül a jászkarajenői és bodrogkeresztúri leletek tanúsága szerint számos más különleges edényforma jelenik meg. Minden valószínűség szerint az amforák is itt tűnnek fel, mint ahogyan azt G. Merhart és E. Sprockhoff is sejtette,⁶⁴ mégpedig a HA₂ időszak folyamán (Keresztéte, Krčedin).

A HA₂ időszak vége felé, amidőn a bronzedényművészeg egyrészt Észak-Magyarországon és Szlovákiában, de főként a Felső-Tiszavidéken a B₁ típusú keresztakasztós bográcsok, valamint hajdúböszörményi típusú szitulák stb. előállítására révén nagy lendületet nyert, újabb csészetípus is megjelenik (Hajdúsámson, Szentes-Nagyhegy, Szepesbela — Spišska Bela). Meghonosodnak azonban ebben az időszakban a Kárpátokon kívüli területen kialakult formák is, mint a Fuchsstadt-i és Kirkendrup-i típusú csészék. Az előbbi típus itteni példányai viszont mintha a közép-európaiakkal szemben egy, a keletibb vidékeket elérte változathoz tartoznának. A Wörschach-i csészének a szokásostól eltérő alakjára H. Müller-Karpe is rámutatott, amiből ő időrendi következtetést vont le, vagyis azt a németországi példányok zömével ellentétben HB₁ korúnak tekintette.⁶⁵ Megjegyzendő,

hogy a Kárpát-medencében a Fuchsstadt-i típusú csészék eddig csakis HB₁ korú környezetben jöttek elő, sőt a borrévi példány még ennél is későbbiből.⁶⁶

Új formák fellepte még a HB₁ időszakban is tart, amire a nádudvari, valamint a bográcsok alakját, a hajdúböszörményi típusú szitulák fülét utánzó egyeki csésze utal.

Az utóbronzkor legvégéről (HB₂ időszak) a Kárpát-medencében igen megcsappan a bronzraktárleletek száma. Így a bronzedényművészeg további működését, termékei formáinak alakulását nem tudjuk hézagmentesen nyomon követni, bár az erdélyi példák⁶⁷ arra engednek következtetni, hogy a bronzedényművészeg tovább virult.

A fentiekből látható, hogy az utóbronzkor bronzedényei nem skatulyázhatók be csak néhány típusba. Nem csak a Kárpát-medencében, azon kívül is a típusok és típusváltozatok széles skálája figyelhető meg.⁶⁸ A variációk eme sokasága kizárja azt, hogy mindezeknek az edényeknek az előállítását csak egyes vidékek bronzművészegének működésére korlátozzuk, és kizárjuk azok készítésének lehetőségét más vidéket illetően is.

Szokásos eljárás a kutatók részéről az, hogy az egyes leleteket abból a régióból származtassák, ahol azt a kutatás legkorábban megismerte. Különösen élesen jelentkezik ez a bronzedények esetében, amelyeknél pl. még ma is az északi régióban találtak zömét oda importált áruknak szokták tekinteni.⁶⁹ Ha azonban abból indulunk ki, hogy bronzedények előállítására mindazon területen sor kerülhetett, ahol a bronzművészeg fejlődésének egy bizonyos fokán a mesterek az ahhoz szükséges technikai ismereteket elsajátították, át kell látnunk, hogy mihelyt importárak révén a bronzedények készítésének ötletével megismerkedtek (márpedig erre lehetőség volt, hiszen a Földközi-tenger vidékén már jóval a közép-európai utóbronzkort megelőzően is készítették fémedényeket), azok helyben történő előállításának nem volt akadálya.

Megfigyeléseink, hogy az utóbronzkor elején (BD—HA₁ időszak) a Kárpát-medencére a közép-, valamint észak-európai kultúrrégióban találtaktól eltérő bronzedénytípusok jellemzőek, azt bizonyítják, hogy egyrészt bronzedények készítésével az utóbronzkor folyamán Európában széltében foglalkoztak — legfeljebb nem mindenütt egyforma intenzitással, — másrészt a helyi szükségletet elsősorban helyi gyártmányokkal elégítették ki. Bizonyos, a korszakra jellemző, a területi sajátosságoktól független közös vonások ugyan arról tanúskodnak, hogy az egyes bronzművészegek nem voltak egymástól mereven elzárva, de ebben az időben sem a kereskedelemnek, sem más tényezőknek nem volt erősebb egységesítő hatása.

Jezierzany példányokat [Koszańska, A. H., Skarb naczyń brązowych z Biernacie w pow. turieckim. Przegląd Archeologiczny. 7 (1946—47) 3. kép; Sulimirski, T., Brązowy skarb z Niedzielisk, Pow. Przemyslan. Światowit 17 (1936—37) VI. t. 3], Ausztriából a Völs-i „b” sír edénykéjét [Wagner, F., Nordtiroler Urnenfelder. (Berlin 1943) XXV. t. 3].

⁶⁹ Ha nem ragaszkodunk ahhoz, hogy az északi régió bronzedényei importárak lennének, akkor magától megdől az az elképzelés, miszerint a finoman kivitelezett csészék eredetileg fül nélkül készültek volna, és a durvábbnak ható, viszonylag kevésbé gondosan felerősített füleket csak később, a felhasználás helyén szerelték volna fel [Kimmig, W., Die Urnenfelder in Baden. (Berlin 1940) 105.; Thrane, H., The earliest ... 152.]. Ennek az elgondolásnak a tarthatatlanságára a Stredokluky szűrővel és Žateci csészével kapcsolatban már O. Kytlicová is rámutatott (i. m. 155), azonban az általunk tárgyalt leleteken keresztül mi is csak megerősíthetjük. Ugyanis többek között a vácszentlászlói csészén, mind a peremen, mind az edény oldalán a trébelt díszítés a fül alatt megszakad, tehát a fülre már a csésze készítése során számítottak. Egyébként is a Közép-Európában (beleértve a Kárpát-medencét) talált bronzedények — egyedül a Kirkendrup-i csészék egyik változatát (l. Hajdúsámson) kivéve — mind füllel elláttak.

⁶¹ Lásd 6. j.

⁶² G. Merhart, „Gleich-Buckel-System”-nak nevezi (i. m. 40).

⁶³ Paulik, J., Das Velatice-Baierdorf Hügelgrab in Očkov. SA 10 (1962) 23., 10. kép 2, 22. kép 1 a—c, VIII. t. 1—7.

⁶⁴ Merhart, G., i. m. 41, 45.; Sprockhoff, E., Jungbronzzeitliche Hortfunde der Südzone des nordischen Kreises (Periode V.). Katalog des RGZM zu Mainz. (Mainz 1956) 244.

⁶⁵ Müller-Karpe, H., Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern. (München 1961) 34.

⁶⁶ Roska M., i. m. 540., 1. kép.

⁶⁷ Erdőszentgyörgy (Singeorgiu de Padure): Mozsolics A., Közl. 1 (1941) 1—2. kép. — Ördöngösfűzes (Fizeşu Gherlei): Hampel J., A bronzkor ... III. CCXVII—CCXIX. t.

⁶⁸ Példaként a fentebb említetteken kívül felhozzhatjuk még a Kárpát-medencéből a tótpelsői (Plešivec) csészét [Novotná, M., i. m. 4. kép], az ocskói (Očkov) halomsír 9. sz. csészéjét [Paulik, J., i. m. 21, 23—24. kép], Csehországból a Klentice-i és Zaluži 3. sz. csészét [Říhorský, J., K datování anténového meče s jazykovitou rukojetí. PA 48 (1956) 4. kép 2., Neustupný, E., Hromadný nálezk předmětů v Zaluži u Roudnice. PA 56 (1965) 99., 4. kép, 5. kép 2, 4.], Lengyelországból a Biernacie-i és

Мегváltozott azonban ez az állapot az utóbronzkor derekán (HA₂ időszak). Ettől kezdve megfigyelhető — akárcsak a bronzművesség egyéb termékeinek esetében is — a Közép-Európára jellemző bronzedény típusoknak fellépte a Kárpát-medencében. Ennek oka az egyre intenzívebbé váló kereskedelmi kapcsolatok mellett az ún. urnasíros kultúra népeinek térhódítására vezethető vissza. Ennek következtében a fejlett bronzművességgel rendelkező észak-magyarországi—szlovákiai, Felső-Tisza vidéki, erdélyi bronzművességek területére is könnyebben

eljuthattak a Kárpát-medence nyugati részét birtokba vett népek termékei. Mégis az utóbbi vidékeken talált bronzedények jelentős része arról tanúskodik (legfőképpen a jelen tanulmányban nem tárgyalt bográcsok, szitulák), hogy a kérdéses bronzművességek az utóbronzkor további idejére is saját útjukon jártak, vagyis az itteni népek megőrizték gazdasági és kulturális önállóságukat, és nem kerültek az urnasíros kultúra népeinek befolyása alá.

Patay Pál

О БРОНЗОВЫХ СОСУДАХ

Резюме

В настоящей статье автор рассматривает многочисленные бронзовые сосуды, происходящие частично из новейших находок, по которым можно получить представление об искусстве бронзолитейных мастерских Карпатского бассейна послебронзовой эпохи.* С другой стороны, рассматриваются и некоторые, давно известные экземпляры, имеющаяся оценка которых, однако, нуждается в пересмотре.

Среди бронзовых сосудов послебронзовой эпохи Карпатского бассейна имеются такие формы, которые в большом количестве встречаются и за пределами Карпат. В то же время некоторые формы бронзовых сосудов, распространенных за пределами Карпат, лишь sporadически встречаются в Карпатском бассейне (фридрихсруевский, дрезденский типы). Некоторые же формы сосудов, особенно те, которые относятся в эпохе BD—HA₁, известны почти исключительно с территории Карпатского бассейна, например, блатницовский тип. Из известных в настоящее время экземпляров этого типа 69 или даже 73%, повидимому, обнаружено внутри Карпатского бассейна. Эта территория могла быть и родиной бронзовых мисок без выраженной шейки (Вацсентласло, Аггтелек, Фельшёжолца), один из вывезенных экземпляров этого типа — миска из могилы № 5 в Гузене.

В течение эпохи HA, помимо мисок, ситул, котлов, появляются другие формы, такие как амфоры (Керестете) или сосуды особой формы (Бодрогкерестур). Появление новых форм бронзовых мисок продолжается и в эпоху HA₂ (Хайдушамшон), и даже в период HB₁ (Надудвар, Эдьек). Из-за сокращения числа бронзовых находок нет

возможности проследить развитие металлургии бронзовых сосудов в конце послебронзового времени (эпоха HB₂).

Многочисленные варианты бронзовых сосудов, представленных внутри Карпатского бассейна и за его пределами, исключают возможность ограничивать их производство работой бронзолитейных мастерских только отдельных районов. Неправильно считать, таким образом, что, например, подавляющее большинство бронзовых сосудов, обнаруженных в северных районах, является импортным. Производством бронзовых сосудов могли заниматься повсюду, где мастера-бронзолитейщики освоили технические приемы, необходимые для изготовления этих изделий. Как показывают наблюдения, бронзовые сосуды начала послебронзовой эпохи, известные из культурных районов Средней и Северной Европы, отличаются от характерных для Карпатского бассейна экземпляров, поэтому можно согласиться с тем, что их выделкой в эту эпоху занимались в Европе повсюду.

Начиная с середины послебронзовой эпохи (эпоха HA₂), в результате занятия исследуемого района носителями культуры полей погребальных урн, в Карпатский бассейн все в большем количестве проникают те формы бронзовых сосудов, которые характерны для Средней Европы. Несмотря на это, как свидетельствует анализ находок, бронзолитейные мастерские Северной Венгрии, Словакии, района верхнего течения Тиссы и Трансильвании и в дальнейшем сохранили свою экономическую и культурную самостоятельность по отношению к племенам культуры полей погребальных урн.

II. Patai

ON THE BRONZE VESSELS OF THE URNFIELD AGE

Summary

In this paper the author deals with several bronze vessels, — partly from recent finds — which permit to form an idea of the rich variety of forms produced by the bronze metallurgy of the Urnfield Age in the Carpathian Basin. Further he discusses some specimens known of old, the valuation of which seems, however, to need a revision.

Contrary to the opinions put forward so far, the Vácszentlászló cup (Fig. 1—2) known for some time cannot be classified into any of the types of vessels familiar in Central Europe. Owing to the lack of a neck part, its shape may be compared to that of the cup found in grave 5 at Gusen, in the first place. Partly this circum-

stance, partly the bronze diadem found at its side, suggest a dating to period BD, or period HA at the latest.

The shape of the Aggtelek cup (Fig. 3—4) is similar to the former, its age is probably identical too.

Though the cup of the Felsőzsolca hoard (Fig. 5—6) is somewhat different, the missing neck suggests a connection with the former ones nevertheless. Its age may be the period BD or HA₁, judged by the remaining objects of the find (*e. g.* Peschiera daggers).

There are also fragments of 2 cups in the Újszőny find. One of them (Fig. 7. No. 2, 8) belonged to the Blatnica type, the other (Fig. 7 No. 1) may have been similar. The fine stamped rows of dots on the breakage lines of the former and also the row of knobs on the side of the latter are typical features of early bronze metallurgy (period BD or HA).

A fragment of a Blatnica cup may be found also in the Senterzsébet (Gusterița, Hammersdorf) find, dated to period HA₁ (Fig. 9).

The original shape of the cup of the Kisapáti find (Fig. 10) may be but approximately reconstructed in our

* Под термином «послебронзовая эпоха» следует понимать время бытования культуры полей погребальных урн.

days. Judged by their characteristics, both the find and the cup may be considered to be of period HA₁.

The two presumably similar cups of the Keszőhidegkút find (Fig. 11 No. 1, Fig. 12, and Fig. 11 No. 2), differ from the ones just mentioned by a shoulder separated by a sharp break from the hemispherical belly and the neck part. Though the handles, especially one of them, are of a decidedly old-fashioned character, the find itself may have been buried as late as in period HA₂.

There are fragments of a vessel in the Jászkarajenő find, however its original shape can be ascertained only through a reconstruction drawing (Fig. 13–14). It seems to be a quite special cup, reminding one of the shape of the bronze kettles, approaching the latter as regards size as well. Its date may be attached to period HA₂, or to the transition between periods HA-B at the latest.

Also the Bodrogkeresztúr find, belonging probably to period HA₂ includes the fragment of a large-size bronze vessel of special shape (Fig. 15 No. 1, Fig. 16), yet also fragments of several other vessels (Fig. 15 No. 2a-b) were found there.

The bronze vessel of the Keresztéte find (Fig. 17–18) is in fact, a miniature amphora, to which a handle is attached in the manner of the cups. A parallel, though only a fragmentary one, was found in the Carpathian Basin too: a bronze find from Krčedin, Strymnia (Fig. 19). The Keresztéte find is dated to period HA₂, it may be the transition between periods HA-B.

One of the cups of the well known Hajdúsámson II find (Fig. 20 No. 1, Fig. 21 No. 1) is attached — by correct evaluation — to the variety of the Kirkendrup-type cups having a simple strap handle or no handle at all, a relatively low body, a straight or a very slightly arching profile of the belly, and standing on a flat standing. Also the second cup of the find belongs to the Kirkendrup type (Fig. 20 No. 2, Fig. 21 No. 2), except for the lack of any decoration. The third cup, decorated by horn-like bumps at the handle (Fig. 20 No. 3, Fig. 21 No. 3), is of a quite special shape. The two cups of the find of Spišská Nová Ves are very similar to it. The typical features of this cup (simple strap handle, delicately punched dots at the breaking line), as well as the handle of the unornamented Kirkendrup type cup seem to be chronologically paradoxical against the twin-hooked cauldrons of the find. This contradiction may be resolved only by the supposition that the twin-hooked cauldrons of the B₁ type are typical not only of the period HB₁ but appear already at the end of the period HA₂.

The cup of the Szentes–Nagyhegy I. bronze find preserved in a fragmentary condition may have been similar to the horned Hajdúsámson cup too (Fig. 22–23).

Of the fragmentary cup of the definitely HB₁ period Kenderes find (Fig. 24), one cannot decide, whether it belongs to the Fuchstadt or to the Kirkendrup type.

The cup of the contemporary Nádudvar find re-

presents, with its narrow shoulder, a special shape (Fig. 25–26).

There is a cup of extraordinary shape also in the Egyek find (Fig. 27 No. 1, Fig. 28 No. 1.). The shape and the technique remind one of the cauldrons, the handle recalls the situlae of Hajdúböszörmény type. The Braunsbedra find is its only parallel known so far. The other cups of the find (Fig. 27 No. 2–5, Fig. 28 No. 2–5) belong to the Kirkendrup or the Fuchstadt types.

There are types among the Urnfield Age bronze vessels of the Carpathian Basin which are represented by numerous specimens outside the Carpathians as well. At the same time some frequent varieties of bronze vessels (the Friedrichsruhe and Dresden types) of the areas outside the Carpathians occur quite exceptionally here. On the other hand, there are types, especially of periods BD–HA₁, known mostly or exclusively from this area, *e. g.* the Blatnica type; 69, possibly 73 per cent of the hitherto known specimens of which have been found in the Carpathian Basin. Similarly this territory could have been the place of origin of the neckless cups (*e. g.* Vác-szentlászló, Aggtelek, Felsőzsolca), while the Gusen cup is a specimen of the type, exported abroad.

In the course of the period HA not only cups, situlae and cauldrons but also other vessels appeared in the Carpathian Basin, *e. g.* amphorae (Keresztéte) or vessels of a special shape (Bodrogkeresztúr). Further it was not only in the period HA₂ (Hajdúsámson) but also in HB₁ (Nádudvar, Egyek) that recent types of cups made their appearance. On the other hand, the traces of the bronze metallurgy of the end of the Post-Bronze Age (period HB₂) cannot be followed, owing to the decrease in number of the bronze finds.

The fact that numerous varieties of bronze vessels occur in, and even outside the Carpathian Basin, excludes the restriction of their production to the bronze metallurgy of certain regions. Thus *e. g.*, it is wrong to regard the bulk of the bronze vessels found in the northern region as imported ware. Bronze vessels could be produced at any place where in the course of development bronze-casters had acquired the necessary technical knowledge. And since our observations have shown the divergence of the bronze vessels of the Carpathian Basin from those of the cultural regions of Central and Northern Europe at the beginning of the Urnfield Age, it can be safely accepted that such were produced all over Europe in that period.

Although beginning with the middle of the Urnfield Age (period HA₂), the extension of the Urn-Grave folk results in a more frequent occurrence of the characteristic Central European types of bronze vessels in the Carpathian Basin as well, according to the evidence of the finds one may state that the metallurgies of Northern Hungary — Slovakia, the Upper Tisza region and Transylvania, or the peoples active in them, preserved their economic and cultural independence against the folk of the Urn-Grave culture.

P. Patay